

De online handel in cultuurgoederen

1. Inleiding

Sinds jaar en dag is er een levendige handel in cultuurgoederen. De handel in cultuurgoederen is legitiem, tenzij de objecten gestolen zijn, illegaal opgegraven, geroofd, een beschermde status genieten en/of onrechtmatig zijn uitgevoerd uit het land van herkomst. Verlies van wettelijk beschermd erfgoed kan een sterke impact hebben op de geschiedenis van een land en het culturele bewustzijn van zijn inwoners. Naast de reguliere handel is de afgelopen jaren een gestage groei waarneembaar van de online handel in cultuurgoederen^{1 2}. Ook door Covid-19 is de handel in cultuurgoederen via het internet gegroeid. Deze goederen worden aangeboden op verschillende platforms zoals webshops, veilingssites, online marktplaatsen en *social media*. Online handel is sneller, vluchtiger en anoniemer dan reguliere handel. Aan de ene kant geeft de publieke toegankelijkheid mogelijkheden om controle uit te oefenen, terwijl dit aan de andere kant door de veelheid en vluchtigheid weer bemoeilijkt wordt. Dit zou de illegale handel kunnen faciliteren.

Specifiek met betrekking tot de online handel in cultuurgoederen zijn in 2006 basisacties afgesproken tussen Interpol, UNESCO en ICOM met een oproep aan deelnemende landen om hieraan mee te werken³. Landen worden uitgenodigd om verschillende maatregelen te nemen teneinde de illegale handel op internet tegen te gaan c.q. te voorkomen. Eén van de maatregelen die genoemd wordt, is om de permanente monitoring van verdachte advertenties te beleggen bij de autoriteit die verantwoordelijk is voor de bescherming van cultureel erfgoed. Daarom heeft de Inspectie onderzoek gedaan om te exploreren op welke manier monitoring van de online handel in cultuurgoederen het meest effectief kan worden vormgegeven.

Via het internet kan handel plaatsvinden op verschillende platforms: webwinkels van individuele handelaren, veilingssites, online marktplaatsen, *darkweb* en allerlei *social media* kanalen. Al deze verschillende platforms hebben specifieke eigenschappen, mogelijkheden en restricties. Hierdoor kunnen bepaalde platforms aantrekkelijker zijn voor bijvoorbeeld de handel in cultuurgoederen dan anderen. Het is dan ook aannemelijk dat het aanbod per platform kan variëren naar aard en omvang. Tussen de platforms zijn daarnaast grote verschillen in verschijningsvorm, toegankelijkheid en technische specificaties. In dit onderzoek is gekeken naar de handel op *social media* en zijn verschillende online marktplaatsen en onderzocht. Op het *Dark web* heeft het TNO, in opdracht van het ministerie van V&J en in nauwe samenwerking met de Inspectie, eerder onderzoek gedaan naar dit onderwerp. Dit onderzoek is vergeleken met actuele literatuur. Webwinkels van individuele handelaren vallen buiten de scope van dit onderzoek, omdat deze te divers zijn voor een gestructureerd onderzoek⁴.

De doelstelling van dit onderzoek is tweeledig:

1. *Inzicht in de aard en omvang van het aanbod aan cultuurgoederen op social media, online marktplaatsen en veilingssites.*
2. *Inzicht in mogelijkheden om efficiënt toezicht te houden op deze online platforms en inzicht in welke capaciteit, kennis en technische faciliteiten hiervoor nodig zijn.*

¹ McAndrew, C. (2020). The Art Market 2020. Art Basel and UBS. https://d2u3kfw92fzu7.cloudfront.net/The_Art_Market_2020-1.pdf

² Hiscox. (2020). Hiscox online art trade report 2020. <https://www.hiscox.co.uk/online-art-trade-report>

³ International Council of Museums, Interpol, & UNESCO. (2006). Basic Actions concerning Cultural Objects being offered for Sale over the Internet. https://en.unesco.org/sites/default/files/basic-actions-cultural-objects-for-sale_en.pdf

⁴ De handel in cultuurgoederen vindt ook plaats op webwinkels van handelaren in deze goederen. Voor dit onderzoek lijkt het echter niet opportuun om de aard en omvang van deze webwinkels in kaart te brengen. Immers is dit voor alle webwinkels anders. Voor monitoring zou het aanbod per webwinkel handmatig geïnventariseerd en doorzocht zal moeten worden. Deze exercitie zal veel capaciteit vergen, terwijl de opbrengst ten aanzien van de doelstelling voor de hand ligt. De kans dat er gehandeld wordt in risicovolle cultuurgoederen is ook voor elke webwinkel een zelfstandige inschatting. Hierin spelen verschillende factoren mee; zoals de betrouwbaarheid van de handelaar en het intrinsieke risico van het soort objecten. Een inventarisatie hiervan zou meer weg hebben van een risicoanalyse dan van dit onderzoek.

2. Social media

Methode

De handel in cultuurgoederen via *social media* is op twee manieren onderzocht. De openbare *social media* (die voor eenieder toegankelijk zijn) zijn geautomatiseerd doorzocht door gebruik te maken van een tool. Deze tool heeft sinds 2009 een groot aantal bronnen⁵ doorzocht aan de hand van een trefwoordenlijst, die door de Inspectie is opgesteld aan de hand van de ICOM-rode-lijsten. De ICOM-rode-lijsten zijn documenten waarin voor bepaalde risicolanden de cultuurgoederen zijn geïnventariseerd met een verhoogde kwetsbaarheid in relatie tot de illegale handel.

Naast de openbare *social media* is ook onderzoek gedaan in meer gesloten *facebook*groepen. Uit de literatuur komt naar voren dat in dergelijke groepen met regelmaat gehandeld wordt in cultuurgoederen, die kwetsbaar zijn voor illegale handel^{6 7}. Gedurende een bepaalde tijd is een groot aantal *facebook*groepen handmatig gemonitord. Deze groepen zijn geselecteerd aan de hand van enkele trefwoorden die voorkwamen in de groepsnaam. Door lid te worden van een dergelijke groep werden door het algoritme van *Facebook* andere groepen voorgesteld met een vergelijkbaar profiel. Het gaat specifiek om groepen met een Nederlands profiel, waarop wordt gehandeld in kunst en antiek.

Bevindingen

Uit het onderzoek blijkt dat er over de zeer lange onderzoeksperiode maar een zeer beperkt aanbod lijkt te zijn van cultuurgoederen via de openbare *social media*. De voorwerpen die worden aangeboden, lijken daarbij geen grote cultuurhistorische waarde te hebben. Ook zijn er geen voorwerpen aangetroffen, waarvan het risico bestaat dat deze illegaal zijn opgegraven, geplunderd of onrechtmatig uitgevoerd. Bovendien bevatten vrijwel alle aangetroffen advertenties een link naar online veilingen of marktplaatsen en lijkt het dus geen op zichzelf staand aanbod.

Uit het onderzoek naar de gesloten *facebook*groepen blijkt dat er in de gemonitorde groepen vooral zogenoemd rommelmarkt-aanbod wordt aangeboden en niet zozeer cultuurgoederen met een hoge cultuurhistorische waarde. Ook zijn er geen voorwerpen aangetroffen, waarvan het risico bestaat dat deze illegaal zijn opgegraven, geplunderd of onrechtmatig uitgevoerd. Dit is een verschil met de bevindingen uit recente literatuur waarin wordt aangetoond dat er wel degelijk op grote schaal handel in (illegale) cultuurgoederen plaatsvindt in *facebook*groepen. Dit verschil is mogelijk te verklaren omdat de handel, die wordt beschreven in literatuur, vooral plaatsvindt in *facebook*groepen met een profiel uit de bronlanden van de cultuurgoederen en/of waar Arabisch de voertaal is.

Alhoewel het niet onder de reikwijdte van het onderzoek valt, is wel geconstateerd dat Nederlandse amateurarcheologen erg actief zijn binnen *facebook*groepen. Het is de vraag in hoeverre de activiteiten van deze amateurarcheologen, waarvan flarden zichtbaar zijn in *posts* op de gesloten *facebook*groepen, binnen de Erfgoedwet vallen.

Conclusie

Zowel op de openbare *social media* als binnen meer gesloten *facebook*groepen zijn in dit onderzoek geen aanwijzingen gevonden voor een substantiële handel in cultuurgoederen met enige cultuurhistorische waarde. Ook zijn geen voorwerpen aangetroffen die kwetsbaar zijn voor illegale handel. Bovendien is de monitoring van *social media* erg arbeidsintensief, terwijl de opbrengst minimaal is.

Aanbeveling

5.1/2.d

⁵ Onder andere Twitter, Facebook, LinkedIn, Youtube, Instagram, Pinterest, Blendle, Reddit, Forums, Nieuwspagina's en blogs.

⁶ Al-Azm, A., & Paul, K. A. (2019, juni). *Facebook's Black Market in Antiquities. Trafficking, Terrorism and War Crimes*. Antiquities Trafficking and Heritage Anthropology Research (ATHAR) Project. <http://atharproject.org/>

⁷ Sargent, Matthew, James V. Marrone, Alexandra Evans, Bilyana Lilly, Erik Nemeth, and Stephen Dalzell (2020) *Tracking and Disrupting the Illicit Antiquities Trade with Open Source Data*. Homeland Security Operational Analysis Center operated by the RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2706.html.

5.1/2.d

3. Online veilingen en marktplaatsen

Methode

Tijdens het onderzoek is ook gekeken naar het aanbod op verschillende veilingssites en online marktplaatsen gedurende een periode van vier maanden. Sommige van deze platforms specialiseren zich specifiek in de handel in cultuurobjecten, terwijl het daarnaast lijkt of gebruikers van andere platforms alles kunnen aanbieden wat ze nog in huis hebben liggen. De handel in cultuurobjecten is internationaal waardoor deze specifieke platforms ook vaak een internationale focus hebben. Het is onmogelijk om op al deze platforms de aard en omvang van de handel in cultuurobjecten te inventariseren en daarom is voor de monitoring een selectie gemaakt op basis van een verkennend vooronderzoek. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillende platforms genoemd in het onderzoek naar *social media* en is gekeken naar het marktaandeel van verschillende platforms. Omdat de platforms een verschillende verschijningsvorm hebben, zijn ze ook op een andere manier gemonitord. Op sommige platforms is geautomatiseerd gezocht middels de trefwoordenlijst, die ook is gebruikt bij het onderzoek naar *social media*. Op andere platforms bleek dit technisch niet mogelijk en zijn bepaalde categorieën advertenties gemonitord.

Door het grote aantal aangetroffen advertenties op veilingssites en online marktplaatsen is een verdiepende analyse gedaan met de hulp van deskundigen. Zij hebben beoordeeld in hoeverre de aangeboden voorwerpen authentiek zijn, of de beschrijving kloppend is, wat de mogelijke cultuurhistorische waarde van het voorwerp is en of de herkomstinformatie (provenance⁸) voldoende verifieerbaar en gedetailleerd is. Om een goede inschatting te kunnen maken zouden normaliter de voorwerpen fysiek gezien moeten worden. Dit was niet mogelijk in dit onderzoek, waardoor de inschatting is gemaakt op basis van de foto's en informatie in de advertenties.

Bevindingen

Op de platforms die gemonitord zijn, worden grote aantallen cultuurobjecten aangeboden. Het aanbod lijkt redelijk stabiel over de gemonitorde periode en ook op langere termijn zijn weinig schommelingen in aanbod te ontwaren. Het aantal cultuurobjecten is aanzienlijk hoger op de meer gespecialiseerde kunst- en antiekplatforms in vergelijking met meer algemene platforms. De financiële en cultuurhistorische waarde van de aangeboden cultuurobjecten is op de gespecialiseerde platforms gemiddeld genomen ook veel hoger. Toch worden ook op de meer algemene platforms met enige regelmaat voorwerpen aangeboden met een relatief hoge financiële en cultuurhistorische waarde.

In de onderzoeksperiode is, vooral op de gespecialiseerde platforms, een aanzienlijk aantal voorwerpen aangeboden die vergelijkbaar zijn met de voorwerpen die voorkomen op de ICOM-rode-lijsten. Dit wil geenszins zeggen dat de handel in deze voorwerpen onrechtmatig is (geweest). Deze voorwerpen zouden bijvoorbeeld al geruime tijd in de handel kunnen circuleren of ze zouden kunnen zijn uitgevoerd met toestemming uit het land van herkomst. Desalniettemin geeft het wel aan dat er wordt gehandeld in voorwerpen die verhoogd kwetsbaar kunnen zijn in relatie tot de illegale handel. Daarmee is er een intrinsiek hogere kans dat er op deze platforms wordt gehandeld in objecten die illegaal zijn verhandeld. In hoeverre daadwerkelijk sprake is van illegale handel is niet te bepalen op basis van de beschikbare online informatie. Om dit vast te kunnen stellen zou een deskundige samen met de Inspectie nader onderzoek moeten doen naar de mogelijke illegale herkomst van voorwerpen⁹. Een dergelijk onderzoek is arbeidsintensief, maar wel het meest efficiënt.

In de verdiepende analyse schatten de deskundigen aan de hand van de foto's in dat het overgrote deel van de voorwerpen authentiek is. Van slechts een klein gedeelte is geconstateerd dat het (zeer) onwaarschijnlijk is dat het voorwerp authentiek is. Met betrekking tot de beschrijving van de voorwerpen in de advertenties schatten de deskundigen in dat een kwart van de beschrijvingen in

⁸ Definitie Provenance volgens de "Ethische Code voor Musea": De volledige geschiedenis en de eigendomssituaties van een object vanaf het moment van zijn ontdekking of vervaardiging tot heden, op basis waarvan de authenticiteit en het eigendomsrecht worden vastgesteld.

⁹ Brodie, N., Yates, D., Slot, B., Batura, O. (2019). *Illicit trade in cultural goods in Europe. Characteristics, criminal justice responses and an analysis of the applicability of technologies in the combat against the trade*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Doi:10.2766/183649

(zeer) geringe mate overeenkomt met het afgebeelde voorwerp. Daarnaast beoordelen de deskundigen dat het van maar een zeer klein aantal voorwerpen aannemelijk is dat het gaat om voorwerpen met enige cultuurhistorische relevantie.

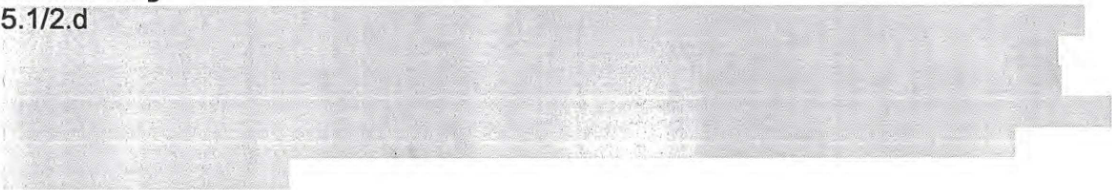
Provenance of herkomstinformatie moet inzicht geven in de geschiedenis van vorige eigenaren, waardoor dit bijdraagt aan de authenticiteit en de rechtmatigheid van het voorwerp. Zonder deze informatie (of door gebrekkige informatie) is het niet mogelijk om te herleiden of het voorwerp het land van herkomst op een rechtmatige wijze heeft verlaten. Op sommige platforms is het niet gebruikelijk om provenance aan te geven in de advertentie van de cultuurgoederen, terwijl dit op andere (meer gespecialiseerde) platforms standaard is. Uit de analyse blijkt dat bij vrijwel alle advertenties, waar wel herkomstinformatie is vermeld, deze onvoldoende gedetailleerd is en niet verifieerbaar genoeg om rechtmatige herkomst enigszins te kunnen beoordelen. Dit is een bevinding die door de literatuur wordt bevestigd¹⁰.

Conclusie

Op veilingssites en online marktplaatsen worden grote aantallen advertenties aangetroffen van voorwerpen met een verhoogde kwetsbaarheid in relatie tot de illegale handel. Omdat alle platforms anders zijn opgebouwd, is handmatige monitoring nodig en dit is zeer arbeidsintensief. Voor het overgrote deel lijken de aangeboden voorwerpen authentiek te zijn en lijkt de beschrijving grotendeels te kloppen. Van slechts een klein deel van de voorwerpen wordt ingeschat dat deze van enig cultuurhistorisch belang is. Op sommige platforms wordt zelden herkomstinformatie vermeld, terwijl dit op andere platforms wel wordt gedaan, maar deze informatie is vrijwel nooit afdoende verifieerbaar of gedetailleerd.

Aanbeveling

5.1/2.d

¹⁰ Kulturstiftung der Länder (2018) *Verbundname: Illegaler Handel mit Kulturgut in Deutschland. Verfahren zur Erhellung des Dunkelfeldes als Grundlage zur Kriminalitätsbekämpfung und -prävention am Beispiel antiker Kulturgüter*, Akronym: ILLUCID; Teilvorhaben (TV3): *Antike Kulturgüter aus dem östlichen Mittelmeerraum: Identifizierung, Klassifizierung und Dokumentation von in Deutschland gehandelten Objekten*: Schlussbericht zu Nr. 3.2, BNBest-BMBF 98. <https://doi.org/10.2314/KXP:1664575944>.

4. Dark web

Methode

In 2016 heeft het TNO, in opdracht van het ministerie van J&V en in nauwe samenwerking met de Inspectie, onderzoek gedaan naar de handel in cultuurgoederen via het *Dark Web*. Op basis van een lijst met trefwoorden is het *Dark web* doorzocht en zijn relevante *hits* geanalyseerd. Deze bevindingen zijn in dit onderzoek gestaafd aan de hand van meer recente literatuur.

Bevindingen

Uit het onderzoek blijkt dat het zoeken naar cultuurgoederen op het *Dark web* een 'speld in de hooiberg' is. Het analyseren van de context van *hits* is zeer tijdrovend terwijl er maar zeer weinig advertenties werden geïdentificeerd waarin werd gehandeld in cultuurgoederen.

Ook uit andere meer recente onderzoeken blijkt dat het aanbod van cultuurgoederen op het *Dark web* nog steeds verwaarloosbaar is^{11 12}. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het niet nodig is om de handel te verbergen op het *Dark web*, omdat de pakkans op openbaar toegankelijke platforms zeer klein is. Bovendien wordt de afzetmarkt verkleind wanneer eventuele kopers de advertenties van cultuurgoederen alleen zouden kunnen benaderen via het *Dark web*.

Het risico is op bestraffing van illegale handel op openbaar toegankelijke platforms, betrekkelijk klein¹³.

Conclusie

5.1/2.d

Aanbeveling

5.1/2.d

¹¹ Sargent, Matthew, James V. Marrone, Alexandra Evans, Bilyana Lilly, Erik Nemeth, and Stephen Dalzell, Tracking and Disrupting the Illicit Antiquities Trade with Open Source Data. Homeland Security Operational Analysis Center operated by the RAND Corporation, 2020. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2706.html. Also available in print form.

¹² Brodie, N. (2017). How to Control the Internet Market in Antiquities? The Need for Regulation and Monitoring. Antiquities Coalition, Policy Brief No. 3, 2. <https://thinktank.theantiquitiescoalition.org/how-to-control-the-internet-market-in-antiquities-the-need-for-regulation-and-monitoring/>

¹³ Brodie, N., Yates, D., Slot, B., Batura, O. (2019). *Illicit trade in cultural goods in Europe. Characteristics, criminal justice responses and an analysis of the applicability of technologies in the combat against the trade*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Doi:10.2766/183649

5. Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

- De online handel in cultuurgoederen is de afgelopen jaren aanzienlijk gegroeid.
- Vanuit organisaties als Interpol, UNESCO en ICOM en de EU worden lidstaten uitgenodigd om deze handel actief te monitoren.
- Het aanbod van cultuurgoederen via het *Dark web* en *Social media* is tijdens de onderzoeksperiode niet substantieel.
- Op veilingssites en online marktplaatsen is wel een groot aanbod van cultuurgoederen, met name via de meer gespecialiseerde platforms.
- Met enige regelmaat worden via veilingssites en online marktplaatsen voorwerpen aangeboden die een verhoogd risico lijken te hebben om in het verleden illegaal opgegraven, geplunderd en/of onrechtmatig uitgevoerd zijn.
- In online advertenties is herkomstinformatie ofwel afwezig ofwel onvoldoende verifieerbaar en gedetailleerd.
- De identificatie en vaststelling van het cultuurhistorische belang van het aanbod via deze platforms is, ook met de inzet van deskundigen, zeer arbeidsintensief.
- Alhoewel tools kunnen worden gebruikt om geautomatiseerd te zoeken naar bepaalde soorten voorwerpen, moet handmatig/individueel worden beoordeeld in hoeverre het daadwerkelijk gaat om voorwerpen met een verhoogd risico om onrechtmatig verhandeld te worden.

Aanbevelingen

- 5.1/2.d [redacted]
- Maak een doorlopend proces van evaluatie en aanpassing om de trefwoordenlijst ter identificatie van voorwerpen die kwetsbaar zijn voor illegale handel, actueel te houden.
- 5.1/2.d [redacted]
- Investeer in een netwerk van deskundigen en (inter-)nationale samenwerking. De input van deskundigen bij het monitoren van de online handel is essentieel voor de identificatie van voorwerpen, die kwetsbaar zijn voor illegale handel.
- Investeer in het volgen van de (inter-)nationale literatuur en de ontwikkelingen op gebied van online monitoring en participeer in gezamenlijke (inter-)nationale onderzoeken omtrent de online handel in cultuurgoederen. Bovendien moet worden gestimuleerd om methoden en technieken ten behoeve van deze monitoring (inter-)nationaal uit te wisselen.
- 5.1/2.d [redacted]